

In the article the critical materials concerning the writing manner of S. Rudanskiy, published in journal "Ridna mova" are analyzed. The high evaluation of poet's creative mastery, originality and innovation of his works, saving of Podillian dialect motive the carrying out of modern substantial researches of S. Rudanskiy's manuscripts.

Key words: poetical language, stylistic means, genre, writing manner.

Отримано: 26.08.2011 р.

УДК 811.161.2'28'373.7(092)

Н. Д. Коваленко

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «РІДНА МОВА» ІВАНА ОГІЄНКА

У своїй науковій та видавничій діяльності І. Огієнко важливого значення надавав вивченню та популяризації зразків українського діалектного мовлення, розумів їх виняткову роль у становленні літературної мови.

У статті проаналізовано основні напрями діалектологічних досліджень на сторінках журналу «Рідна мова», а також методи фіксації діалектизмів, їх теоретичне осмислення, значення у вивченні історії мови.

Ключові слова: діалектне мовлення, діалект, говір.

Актуальним для сучасної діалектології залишається вивчення конкретних підходів і методик науковців минулих століть у фіксації та описі говірок, спроб розв'язувати проблеми діалектології та літературної мови. Поряд із теоретичним вивченням та лексикографічним описом українських говірок існує необхідність у порівняльному аналізі з різними українськими та слов'янськими діалектними зонами як крок до вирішення питань про своєрідність, етимологію, генезу мовних явищ.

Зразком пильної уваги до народного мовлення, розуміння глибин й цінності українських діалектів ("мовних перлин") є матеріали та статті з діалектології, подані на сторінках періодичного видання «Рідна мова» (1933-1939 рр.), редактором якого був І. Огієнко, самим редактором, мовознавцями, фольклористами та етнографами, усіма, хто любив рідну мову, був небайдужим до її долі.

У першому числі видання, де формулювалися мета, найголовніші завдання та гасла науково-популярного місячника, на особливу увагу заслуговує звернення д-ра А. Чайковського "В справі нашої письменницької мови" [17]. Говорячи про нагальну потребу мати мовний журнал, у якому б обговорювалися питання літературної мови, здійснювалася роз'яснювальна й навчальна робота, подавалися матеріали до словників, автор усе ж винятково важливого значення надає дослідженням українського діалектного мовлення: "... ми ще гаразд не дослідили й не знаєм, які мовні скарби ховаються в тих ріжних діялектах, які там мовні перлини, що їх тільки брати б повни-

ми пригорщами до нашої літературної мови... треба подбати про те, щоб ті діалекти спрямувати в одне велике мовне річище, з якого треба виловити ті перлини..." [17, с. 6]. Серед першочергових завдань д-р А. Чайковський називає: збирати й публікувати вислови з говіркового мовлення, оприлюднювати відомості й навіть цілі оповідання, які фіксують певну говірку з обов'язковою паспортизацією матеріалу.

Реалізація окреслених завдань здійснюється кількома шляхами. Один із них — це теоретично-роз'яснювальні діалектологічні статті, наприклад: "Говори української мови" В. Виногородського [2], "Орудний однини жіночих іменників в українських говорах" Й. Шемлея [18], "Вік нашої форми І "руків" І. Огієнка [7], "Мапа українських говорів" І. Огієнка [9], "Мовна традиція й територія слів" І. Зельського [4], "Прислівники на *о, е* в українській мові" Й. Шемлея [19] та ін.

Тверде переконання й схвильованість тим, що знання рідної мови, на відміну від інших дисциплін (історії, літератури, природознавства тощо), не поповнюються ширше шкільної граматики, автори журналу закликають до створення "Гуртків Плекання рідної мови". Серед основних завдань таких гуртків — "дослід місцевої української говірки".

Періодична рубрика І. Огієнка «Життя слів» мала за мету не тільки подати історії походження окремих слів, розвиток їх значень та особливості вживання, а й насамперед зацікавити й спонукати читачів до самостійних пошуків і пізнання етимології слів, тим самим вчитися їх правильно вживати. Підкреслюючи важливість для таких студій знань побутування слів у діалектному мовленні, професор зауважує: "Розвій значіння слів у мові літературній усе йде швидше, ніж у мові народній, живій; тому не рідко знаходимо в говорах слова ще зо старим значінням, якого ми, не знаючи цього початкового значіння, часто зовсім не розуміємо" [8, с. 62].

У розвідках про особливості вживання слів, деяких форм (автор — проф. І. Огієнко) роз'яснення історії питання та обґрунтування літературної норми (бажаної для вживання) обов'язково ґрунтуються на даних українського діалектного мовлення із ілюстраціями зразків того часу. Тлумачення архаїзмів, наприклад, здійснюється переважно через ілюстративний матеріал з різних говірок, які мають здатність довше зберігати стародавні слова й вирази. Цінність таких матеріалів для діахронної діалектології з часом лише зростатиме.

Не оминули увагою автори «Рідної мови» наймолодших читачів, створивши постійний розділ "Граматика малої Лесі. Сторінка для наймолодших". У другому числі журналу подано матеріал «Мова ділиться на говірки», де на простих прикладах з живого мовлення роз'яснюються поняття говір, говірка [3, с. 66].

Д-р А. Річинський окрему статтю присвятив мовним порадам для сільських лікарів, які працюють в умовах місцевої говірки. Автор зауважує, що з народних уст можна почути багато незнайомих виразів, а для людини, яка цікавиться рідною живою мовою, вони дадуть цінний матеріал для розвитку медичної термінології (назва хвороб та їх ознак, анатомічних номінацій, назв лікувальних рослин тощо). Отже, обов'язок, громадянська позиція та наукова цікавість лікарів вимагають "... пізнання рідної мови, законів її розвитку, дія-

лектологічних відмін, і врешті — самої душі народу, цебто ґрунту, що на нїм зростає вся та краса” [15, с. 102]. Так само український вчитель, працюючи в різних селах, має дослухатися до діалектних слів, фіксувати й вивчати їх звучання й значення. Тому на сторінках журналу знаходимо матеріали (переважно лексичні), що записані учителями на різних територіях України.

Прикладом, гідним наслідування, назвали автори журналу працю селянина зі Швеції П. Петерсона, який, важко працюючи на землі, зібрав та оприлюднив твори народної словесності своєї місцевості, а згодом уклав словник і граматику свого говору.

Для мовознавців цінними є опубліковані в журналі огляди праць з української діалектології, що були видані в той час, авторами були: І. Панькевич (підкарпатські говірки), Г. Геровський (південно-карпатські говори), І. Зілинський (лемківські говірки), Ю. Ктіта (бойківський говір) та ін.

Опубліковані на сторінках журналу праці з діалектології різних авторів можна розподілити на дві групи: першу складають ті статті, у яких приділено увагу описові різнорівневих мовних особливостей говору (“Говірка села Ракобути” З. Лиська [6], “Говірка с. Серафинець, Городенського повіту” І. Велигорського [1]; до другої належать роботи, у яких подано диференційні риси одного населеного пункту (“Зміна о, е на і в говорі с.Головчинець Залісецького повіту” М. Пушкара [14].

Періодично у журналі публікували невеличкі словнички окремих говірок, які стали цінним матеріалом не тільки для вивчення динаміки говорів, проєкції лексем і фразем на різних територіях, а й для досліджень історії лексикографії: “До підкарпатського словника” О. Полянського [12], “До словника назов народних одягів” Ф. Коковського [5], “Лемківський словничок” М. Приймака [13], “Назви частин воза в західних бойків” В. Сольчаника [16] та ін.

Цікаві слова з Лемківщини, Підкарпаття (які могли б збагатити українську літературну мову) І. Огієнко подає з поясненням їх значення, зіставним аналізом з українськими лексикографічними працями, зокрема зі Словником Б. Грінченка.

Отже, предметом дослідження стали: 1) загальна характеристика груп говорів; 2) диференційні особливості окремих говірок; 3) опис окремого явища (фонетичного, граматичного) в межах говірки або групи говорів; 4) матеріали до словників діалектної лексики (тематичні й загальні).

В. Виногородський ще у першому числі Рідної мови, закликаючи надсилати діалектні матеріали до редакції, виписує обов’язкові правила паспортизації записів (місцевість, звідки записано; від кого записано з вказівкою прізвища й віку; хто й коли записав), відбиття точної місцевої вимови, наголошує на нагальній потребі укладати словнички лексики з різних територій України [2, с. 25].

У статті «Як записувати народні говори» [10] І. Огієнко подає методичні рекомендації, як зібрати цінні та достовірні зразки народного мовлення. Особливо на сторінках періодичного видання автор наголошував на першочерговому завданні — зафіксувати живе народне мовлення. Важливим у цій роботі є запис слів фонетичною транскрипцією (нехай

спрощеною, але з обов'язковим зазначенням наголосу), що надалі уможливить зробити висновки про мовленнєві особливості та ареальне поширення лексем та фразем, здійснити порівняльний аналіз з іншими українськими та слов'янськими говірками, а також із одиницями літературної мови. Цінним для науковців є опис тогочасних програм для записування живих говірок К. Михальчука, Є. Тимченка, О. Синявського.

Зауважимо, що найповніше у статтях було представлено лексичний склад говірок південно-західного наріччя, а саме: 1) діалектизми певної говірки чи групи говірок; 2) опис окремої лексико-семантичної групи (напр.: назви народного одягу, ткацька лексика, назви Великоднього обряду та ін.); 3) іншомовні запозичення в окремих говірці чи говорі; 4) народна етимологія окремих лексем.

Отже, традиції науковців минулого століття у фіксації та вивченні говірок є важливою пам'яткою, у якій відображені живі мовні процеси того часу.

Список використаних джерел:

1. Велигорський І. Говірка с. Серафинець Городенського повіту // Рідна мова. — 1934. — Ч. 12. — С. 525-530; — 1935. — Ч. 1. — С. 27-30; — 1935. — Ч. 2. — С. 71-74.
2. Виногородський В. Говори української мови // Рідна мова. — 1933. — Ч. 1. — С. 25.
3. Граматика малої Лесі. Сторінка для наймолодших // Рідна мова. — 1933. — Ч. 2. — С. 65-67.
4. Зельський І. Мовна традиція й територія слів // Рідна мова. — 1934. — Ч. 3. — С. 107-110.
5. Коковський Ф. До словника назв народних одягів // Рідна мова. — 1934. — Ч. 3. — С. 111-112.
6. Лисько З. Говірка села Ракобути // Рідна мова. — 1933. — Ч. 12. — С. 398-399.
7. Огієнко І. Вік нашої форми І "руков" // Рідна мова. — 1933. — Ч. 6. — С. 198.
8. Огієнко І. Життя слів // Рідна мова. — 1933. — Ч. 2. — С. 62.
9. Огієнко І. Мапа українських говорів // Рідна мова. — 1934. — Ч. 3. — С. 95-102.
10. Огієнко І. Як записувати народні говори // Рідна мова. — 1934. — Ч. 4. — С. 151-156; — Ч. 6. — С. 249-254; — Ч. 7. — С. 287-292.
11. Панькевич І. Українські південно-карпатські говори // Рідна мова. — 1935. — Ч. 1. — С. 13-16.
12. Полянський О. До підкарпатського словника // Рідна мова. — 1933. — Ч. 12. — С. 407-408.
13. Приймак М. Лемківський словничок // Рідна мова. — 1934. — Ч. 10. — С. 447-450; — Ч. 11. — С. 495-498.
14. Пушкар М. Зміна *o*, *e* на *i* в говорі с. Головчинець Залісецького повіту // Рідна мова. — 1935. — Ч. 1. — С. 19-22.
15. Річинський А. Рідна мова й лікар на провінції // Рідна мова. — 1933. — Ч. 3. — С. 99-102.
16. Сольчаник В. Назви частин воза в західних бойків // Рідна мова. — 1935. — Ч. 11. — С. 511-514.
17. Чайковський А. В справі нашої письменницької мови // Рідна мова. — 1933. — Ч. 1. — С. 3-6.

18. Шемлей Й. Орудний однини жіночих іменників в українських говорах // Рідна мова. — 1933. — Ч. 3. — С. 90-91; — Ч. 4. — С.130-131.
19. Шемлей Й. Прислівники на *о, е* в українській мові // Рідна мова. — 1934. — Ч. 4. — С. 157-160; — Ч. 5. — С. 199-204.

In his scientific and publishing activities Ivan Ohiyenko specified the main importance to the studying and popularization of the examples of dialect language, he understood their importance in the formation of literary language. In the article the main directions of dialectological researches in journal "Ridna mova", methods of fixation, their theoretical comprehending, their role in researching of the language history are analyzed.

Key words: dialect speech, dialect, rite.

Отримано: 22.08.2011 р.

УДК 821.161.2Фед09

Л. М. Ковалець

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ ЖАНРУ ЖИТТЯ: ДОСВІД ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

З'ясовуються генеза й особливості використання Ю. Федьковичем давніх агіографічних матеріалів у своїх творах «Житіє святого великомученика Юрія (Георгія)» (1873) та «Житє Святого великомученика і мироточця Димитрія» (1874), акцентується на сумлінності інтерпретатора, його художньому, романтичному трактуванні канонічних історій. Писання буковинського автора мали значною мірою утилітарну (освітню) спрямованість, адресувались масовому читачеві і зафіксували посилення у його творчості проповідницьких тенденцій.

Ключові слова і словосполучення: Юрій Федькович, святі Юрій (Георгій) та Димитрій, житіє, канон, романтичне.

У висновковій частині своєї капітальної праці «Історія української літератури» Дмитро Чижевський відзначив як найважливішу таку дещо несподівану й, здається, не зауважену ніким рису та заслугу національної романтики: «вона свідомо поставила собі завдання утворити «повну літературу», яка могла б задовольнити духовні потреби всіх кіл та шарів українського суспільства» [9, с. 455]. Юрій Федькович як один із найвидатніших українських романтиків своєю різноманітною в ідейно-тематичному, жанрово-стильовому плані спадщиною яскраво проілюстрував справедливість цієї думки, адресат його творчості справді універсальний. Більше того, значну частину своїх писань особливо з 1870-х років — часу співпраці з львівською «Просвітою» — буковинець створював з орієнтацією на масового читача, передовсім простолюду, його значні освітні й морально-духовні потреби. Зразки масової літератури Федьковичевого авторства як